

316.612 (082)

Г87

**Громадянське суспільство
та проблеми
становлення
особистості**

**Збірник
наукових
праць**

Випуск 2

5. Канке В. А. Этика ответственности. Теория морали будущего. – М.: Логос, 2003.
6. Примуш М. В. Загальна соціологія: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, 2004.
7. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Базовий курс: Підручник. – К.: Каравела, 2005.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Посібник–К.: Академвидав,2003.

Людмила Братченко

Контролінг у системі управління якістю продукції гірничорудних підприємств

У статті вивчено проблему якості в умовах глобалізації ринку; досліджено поняття контролінгу як одного із нових підходів у системі управління якістю продукції на гірничорудних підприємствах; розглянуто різні концепції контролінгу, а також його різновиди.

The article investigates the problem of quality under market globalization conditions; it also studies the notion of controlling as one of the new approaches within the system of quality management at mining enterprises; it examines different controlling conceptions as well as its kinds.

Якість продукції та послуг є одним з найважливіших чинників успішної діяльності будь-якого окремого підприємства як складова внутрішньоорганізаційного менеджменту і запорука досягнення і підтримки ефективної діяльності його соціальної організації. Вчені, спеціалісти, керівники організації і державні діячі вважають, що ХХІ століття буде століттям якості у всіх її проявах – в продукції і послугах, праці, навколишнього середовища і, в цілому, життя. Світовий досвід свідчить, що за умов відкритої економіки все більшого значення набувають фактори, які обумовлюють можливість досягнення і забезпечення якості продукції як необхідної умови виживання товаровиробників і водночас критерію результативності господарської діяльності, добробуту суспільства в цілому. Якщо раніше споживач бажав просто якості, то тепер він її вимагає. Сьогодні забезпечення високої якості продукції перетворилось у магістральний

напрямок соціально-економічного розвитку більшості країн світу. Актуальним це є і для України.

Сучасна економіка України, не дивлячись на деякі успіхи, все ще перебуває у кризовому стані, вихід з якої можливий тільки через якість, тому що тільки висока якість продукції підприємств зробить її конкурентоспроможною. Згідно з міжнародним стандартом ISO 8402 “Якість. Словник” система якості – це сукупність організаційної структури, відповідності, процедур, процесів і ресурсів, що забезпечують здійснення загального керування якістю [4, с.362].

В умовах глобалізації ринку проблема якості є актуальною для всіх країн і організацій, тому що тільки продукція високої якості може бути конкурентоспроможною. Ця проблема багатогранна і має політичний, соціальний, економічний, науково-технічний і організаційний аспекти.

Щоб вийти українським підприємствам на світовий ринок зі своєю продукцією, вони повинні мати хороші сучасні системи якості. Президент Української асоціації якості П. Я. Калита зазначив, що для цього “...насамперед необхідно змінити саме ставлення до якості з самого верхнього рівня... Якість повинна стати національною політикою України... І все, що пов’язано з вирішенням проблеми якості необхідно робити без формалізму, ретельно і професійно”[14;18]. При цьому держава повинна допомагати виробникам. У зв’язку з цим Верховною Радою України 17 травня 2001 р. було прийнято три закони, спрямовані на технічне регулювання у сфері якості “Про акредитацію органів з оцінки відповідності”, “Про підтвердження відносин”, “Про стандартизацію” [14;18].

У вирішенні завдань, які постають перед українськими виробниками, важлива роль належить фахівцям, що володіють сучасними методами менеджменту якості на базі національних, європейських і міжнародних нормативно-правових документів у сфері якості. Зарубіжний досвід свідчить, що успіх провідних фірм на світовому ринку був досягнутий не тільки за рахунок якості конкретної продукції, а через ділову досконалість фірм, через спосіб управління, його оптимізацію і гармонізацію, зацікавленість усіх працюючих у результатах

своїєї праці. Лідери світового ринку говорять: "У нас купують не продукцію і не послугу. У нас купують довіру до нас, тобто наше ім'я". Тому підприємства-лідери, щоб підтримувати свій авторитет, впроваджують культуру якості, яка містить обладнання, технологію, систему менеджменту, персонал, стосунки між партнерами на різних рівнях тощо.

Значну роль у підвищенні якості відіграють стандарти, які є нормативною базою систем якості. Загальновизнаними на сьогодні є міжнародні стандарти ISO серії 9000, які сконцентрували досвід управління якістю, нагромаджений в різних країнах. У багатьох країнах, в тому числі і в Україні, вони прийняті як національні, а в Україні введені в дію з 1 жовтня 2001 р. [14;17].

Вчені та спеціалісти багатьох країн світу дійшли висновку, що якість не може бути гарантована тільки шляхом контролю готової продукції. Вона повинна забезпечуватись раніше – в процесі вивчення потреб ринку, на стадіях проектування, конструкторських розробок, при виборі постачальників комплектуючих виробів та матеріалів, на усіх стадіях виробництва та при реалізації продукції, її технічному обслуговуванні у споживача та утилізації після використання. Такий комплексний підхід забезпечує створення замкнутого процесу, який починається з вивчення потреб ринку та включає в себе усі фази удосконалення продукції, що випускається, підготовку виробництва, виготовлення, реалізацію та післяпродажне обслуговування на основі ефективної системи "зворотного зв'язку" та планування, яке враховує кон'юнктуру ринку, при мінімальних витратах на забезпечення якості.

Таким чином проблема забезпечення якості є комплексною і вирішувати її традиційними методами, тобто лише шляхом контролю якості готової продукції, практично не можливо. Повинен бути комплексний, системний підхід, реалізація якого можлива лише в рамках системи управління якістю. Відомий американський спеціаліст Едвард Демінг ще в 1950 р. писав, що на 85 % вирішення проблеми залежить не від людей, а від системи управління якістю.

Із формуванням ринкових умов господарювання в Україні серед комплексу важливих проблем, що постали перед сучасними гірничорудними підприємствами, одне з чільних місць посідає система управління якістю продукції. Удосконалення системи управління якістю гірничорудної продукції потрібне для досягнення головної місії підприємства та вирішення конкретних оперативних та стратегічних завдань. Одним із нових підходів до системи управління якістю продукції на гірничорудних підприємствах є контролінг. Щоб управляти, координувати, коректувати та контролювати цим процесом на гірничорудних підприємствах потрібно впровадити контролінг в систему управління якістю продукції, що дозволить підвищити рівень координованості процесів планування, контролю, обліку, аналізу і регулювання на підприємстві, забезпеченості його методичною та інформаційною базою. Це, в свою чергу, дозволить підвищити якість управлінських рішень та ефективність системи управління в цілому.

В Україні інтерес до контролінгу став виникати на початку 1990-х рр. Контролінг як економічна категорія існує на межі поєднання економічного аналізу, планування, управлінського обліку та менеджменту, і передбачає поєднання теорії прийняття рішень, математичного моделювання, теорії систем, інформаційного та організаційного моделювання [1;3;5;7;11;13].

Контролінг (походить від англ. to control – контролювати, керувати, регулювати) являє собою функціонально відокремлений напрям економічної роботи на підприємстві, пов'язаний з реалізацією фінансово-економічної функції в менеджменті для прийняття оперативних та стратегічних управлінських рішень. Попре англійське походження цього терміна, у Великобританії та США його практично не вживають, а використовують синонім – управлінський облік. Він офіційно вживаний у Німеччині, звідки і потрапив до країн СНД, зокрема й до України, де паралельно використовують обидва терміни: і “контролінг”, і “управлінський облік”. Водночас вважається, що термін “контролінг” інформаційно більш місткий, він точніше передає характер цього явища й охоплює не лише суто облікові функції, а й увесь

спектр управління для досягнення конкретних результатів діяльності підприємства.

В наш час в Україні початкові спроби розбудови систем контролінгу є наслідком поступової переорієнтації менеджменту на нові підходи до управління. І це є важливим кроком для національних підприємств, оскільки застосування ефективних інструментів управління дає можливість якнайкраще адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища та гарантувати певний рівень стабільності у довгостроковому періоді.

Однією з основних причин виникнення і запровадження системи контролінгу стала необхідність системної інтеграції різноманітних аспектів управління бізнес-процесами. Контролінг забезпечує методичну та інструментальну базу для підтримки основних функцій управління: планування, контролю, обліку та аналізу, а також оцінки ситуації для прийняття управлінських рішень [4;5].

Значний внесок у розвиток теоретичних та практичних питань контролінгу здійснили західні економісти: Й. Вебер, А. Дайле, Д. Джексон, Р. Ентоні, Е. Майер, Т. Райхман, К. Серфлінг, Х. Фольмут, Д. Хан, П. Хорват, а також вчені України та країн СНД, зокрема: О. О. Ананькіна, С. Ф. Голов, Н. Г. Данілочкіна, О. М. Кармінський, С. Н. Петренко, М. С. Пушкар, В. П. Савчук, Л. А. Сухарева, О. О. Терещенко та ін. При всій значущості проведених наукових досліджень, окремі питання контролінгу на промисловому підприємстві, зокрема в системі управління якістю продукції, залишаються недостатньо вивченими.

В науковій літературі немає однозначного підходу до визначення економічної сутності контролінгу, недостатньо досліджено механізм контролінгу на промисловому підприємстві, зокрема в системі управління якістю продукції на гірничорудних підприємствах, недостатньо вивчено методичні та методологічні питання підвищення ефективності управління якістю продукції на основі механізму контролінгу.

В економічній літературі існують різні концепції контролінгу. Їх класифікація збігається з етапами розвитку контролінгу, а саме:

– концепція контролінгу, орієнтована на систему обліку (Heinen E. Деменіна [16], Kupper H.-U. [19], Jackson J. H. [18];

– концепція контролінгу, орієнтована на інформаційну систему (Reichmann T. [20], Serfing K. [21], Heigl A. [15];

– концепція, орієнтована на систему управління випадку (Hahn D. [13], Horvath P. [17], Weber J. [22] Koontz H., O'Donnel C. [16].

Чіткого розмежування між цими концепціями не існує. Можна також виокремити так звану практичну концепцію контролінгу (Deyle F. [1], Mayer E. [7]). Практична концепція є менш науковою і систематизованою, однак має за мету створення єдиної системи контролінгу у реальних умовах виробництва і практичного її впровадження на підприємствах. У цій концепції контролінг розглядається як інструмент цілеспрямованого управління підприємством [7].

На наш погляд, контролінг може бути Тим дієвим інструментом, який дозволить значно підвищити ефективність системи управління якістю продукції на гірничорудних підприємствах.

Сучасний розвиток контролінгу у світовій практиці управління відбувається в умовах посилення ринкової орієнтації підприємства, що призводить до зростання значення управління і якісного перевороту у структурах і методах управління, як до фактору зростання конкурентоспроможності підприємства.

У літературних джерелах розрізняють стратегічний та оперативний контролінг [1; 5; 7; 8; 10; 11; 12; 13]. Основна відмінність цими формами контролінгум полягає у тому, що перша орієнтована на майбутній потенціал підприємства, а друга – на конкретний результат. При цьому вважається, що стратегічний та оперативний контролінг мають одну спільну мету – підвищення якості управлінських рішень для досягнення цілей підприємства. Оскільки сучасна теорія управління виокремлює стратегічні та оперативні цілі діяльності підприємства, то очевидно, що й контролінг як система, містить два основні аспекти: стратегічний та оперативний. Цілі контролінгу є похідними від цілей підприємства. Найвища мета полягає у збереженні й успішному подальшому розвитку підприємства [13].

Оперативний та стратегічний контролінг є взаємодоповнюючими та взаємозалежними системами. Як стверджують фахівці, “контролінг не замінює собою управління підприємством, а переводить його на якісно новий рівень”, при цьому він виконує функції управління управлінням і є своєрідним механізмом саморегулювання на підприємстві”[9].

Контролінг потрібно розглядати як механізм у системі управління якістю продукції гірничорудних підприємств, який базується на принципах зворотного зв'язку та являє собою систему регулювання, координації, коректування, управління та контролю за якістю продукції гірничорудної промисловості, враховуючи сучасні вимоги ринку, орієнтуючись на вимоги споживача. Такий підхід дає можливість врахувати різні аспекти процесу контролінгу, розглядаючи сутність механізму контролінгу через історично сформовані його концепції: орієнтовану на систему обліку; на інформаційну систему та на систему управління. Контролінг дозволяє підвищити ефективність системи управління якістю продукції на гірничих підприємствах. Впровадження контролінгу сприяє підвищенню рівня координованості процесів планування, контролю, обліку, аналізу і регулювання якістю в системі управління підприємством, забезпеченості його методичною та інформаційною базою, за рахунок можна очікувати підвищення якості управлінських рішень та ефективності системи управління підприємством в цілому.

В умовах фінансової нестабільності, гострої конкуренції та зниження прибутковості операцій застосування контролінгу в систему управління якістю гірничорудної промисловості (у вигляді цілісної системи) є реальною конкурентною перевагою гірничорудного підприємства. Пропонується розгляд системи контролінгу не як облікової системи, а як практичної концепції і концепції управління, виникнення та необхідність застосування яких зумовлені сучасними реаліями ринкової економіки: жорсткою конкурентною боротьбою в гірничорудній промисловості, великими потоками різноманітної інформації, наявністю альтернативних варіантів вирішення проблеми управління якістю продукції в гірничорудній промисловості.

Література

1. Дайле А. Практика контроллинга: Пер.с нем. – М.: Финансы и статистика, 2001. Деменіна О. М. Ретроспективний та перспективний аспект концепцій контролінгу // Маркетинг в Україні. – 2002.-№ 4 (14). – С.55-58.
3. Економіка підприємства: Підручник / М. Г. Грещак, В. М. Колот, А. П. Наливайко та ін.; За заг. Ред. С. Ф. Покропивного. – Вид.2-ге, перероб. Та доп. – К.: КНЕУ, 2004.
4. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / А. М. Карминский, Н. И. Оленев, А. Г. Примак, С. Г. Фалько. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 2002.
5. Контроллинг как инструмент управление предприятием / Е. А. Анашкина, С. В. Даниловичин, Н. Г. Даниловичина и др.; Под ред. Н. Г. Даниловичиной. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999.
6. Кунц Г., О’Доннел С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций. – М.: Прогресс, – Т.1. – 1981.
7. Майер Э. Контроллинг как система мышления и управления: Пер. С нем. – М.: Финансы и статистика, 1993.
8. Манн Р., Майер Э. Контроллинг для начинающих: Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1992.
9. Менеджмент для магистров: Учеб. Пособ. / Под ред. А. А. Епифанова, С. Н. Козьменко. – Сумы: ИГД “Университетская книга”, 2003.
10. Пич Г., Шерм Э. Уточнение содержания контроллинга как функции управления и его поддержки // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 3.- С. 16-23.
11. Пушкар М. С. Контролінг. – Тернопіль, 1997.
12. Фольмут Х. Й. Инструменты контроллинга от А до Я: Пер. С нем. – М.: Финансы и статистика, 2001.
13. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга: Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1997.
14. Шаповал М. І. Менеджмент якості: Підручник. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003.
15. Heigl A. Controlling – Intern Revision. – 2 Aufl. – Stuttgart, New York, 1989. – S. 3-16. Heinen E. Betriebliche Kennzahlen – Eine organisationstheoretische und kybernetische Analyse, in: Dienstleistungen in Theorie und Praxis. – Stuttgart, 1970. – S. 23-54.
17. Horvath P. Controlling. 7 Aufl. – Munchen: Vahlen, 1998.
18. Jackson J. H.: The Controller: His Functions and Organization. – 2 print. – Cambridge, Mass, 1949. – P. 12-43.
19. Kupper H.-U. Controlling: Konzeption, Aufgaben und Instrumente. – 2 Aufl. – Stuttgart: Schaffer-Poeschel, 1997.
20. Reichmann T. Controlling mit Kennzahlen. – 2 Aufl. – Muenchen: Vanlen Verlag, 1990.
21. Serfling K. Controlling. – 2 Aufl.- Stuttgart, Berlin, Koln: Konlhammer, 1992.
22. Weber J., Einführung in das Controlling. – 7 Aufl. – Stuttgart: Schaffer-Poeschel, 1998.